

Enevoldsen

En købmandsfamilie i Rønede

Ib Enevoldsen

Samtale redigeret af Vilfred Friborg Hansen til ”Folk og Liv 2012”

I perioden fra 1936 til 1973 byggede min far, Arnold Rasmus Enevoldsen, en af Djurslands største købmandsforretninger op i Rønede. Virksomheden omfattede både kolonial og isenkram, værktøj og beslag, brændsel og fyringsolie, korn- og foderstoffer, træ og bygningsmaterialer – dette sidste udviklede sig fra 1962 til tømmerhandel og byggemarked, først på Birkevej, senere på Åkærvej.

Butikken på Hovedgaden i Rønede blev i 1965 Djurslands første selvbetjeningsbutik. Far oprettede i 1953 også en filial af sin købmandsbutik i Grønfeld og kort efter en kiosk på Følle Strand – Strandkiosken, der stadigvæk eksisterer.

En tragisk ulykke den 13. marts 1973 slog det hele i stykker for far, der på det tidspunkt var 65 år gammel. Det var klokken 14 om eftermiddagen – det står selvfølgelig mejslet i min erindring - jeg var 34 år gammel og passede den nyetablerede tømmerhandel på Åkærvej. Under oprydning på et kornloft faldt han ned og brækkede bl. a. ryggen. Efter lange sygehusophold forskellige steder kom han til Amtsplejehjemmet i Hornslet, hvor han opholdt sig til sin død i 1982.

Hjemme i Rønede afviklede vi købmandsforretningen og solgte bygningen til Rønede og Omegns Sparekasse, mens jeg drev tømmerhandelen og byggemarkedet videre nede på Åkærvej. Jeg gik på pension i 2001. Stark overtog begge dele af virksomheden og har siden bygget om og udvidet. .

1. BILLEDE: Ib og Ellen Margrethe Enevoldsen. Billedtekst:

Ib og Ellen Margrethe Enevoldsen. 2012.

Under opholdet i Hornslet nedskrev far sine erindringer. Det giver mulighed for at give en sammenhængende beretning om hans tid som købmand i Rønede, og jeg vil følge op med en kort beretning om min egen tid med tømmerhandelen og byggemarkedet.

Baggrund

Far var født i 1908 i Taulov ved Fredericia. Hans fulde navn var Arnold Rasmus Enevoldsen. Efter konfirmationen i 1922 kom han i lære hos købmand Jensen i Taulov. Efter udstået læretid var han elev på Lyngby Højskole ved Grenaa. Her var det oprettet en særlig handelsskoleafdeling. Far har åbenbart fra starten været opsat på at dygtiggøre sig.

BILLEDE: Købmand A. Enevoldsen 1965.

Efter højskoleopholdet var far ansat ved forskellige købmandsforretninger på Sjælland og senere Fyn. Efter at have været soldat i Holbæk blev han derefter i 1931 ansat hos købmand

Torstensen i Malling ved Aarhus. Her traf han sin senere hustru, min mor, Oda, der var ansat i sin onkels bagerbutik i byen. Han var den stolte ejer af en Harley Davidson-motorcykel – og det har jo nok kunnet imponere pigen. Det har ikke været helt sædvanligt dengang.

Kjerrumgaard i Rønde

En dag fortalte købmanden ham, at han havde lovet at finde en ung mand til at bestyre en forretning for en ældre dame i Rønde. Han mente, at far var den rigtige til jobbet. Far sagde ja. Det viste sig at dreje sig om fru Kjerrumgaard i Rønde, der siden sin mands død i 1926 drev butikken med bestyrer. Far kom til Rønde 1. januar 1934 – og her blev han så de næste 38 år, indtil ulykken satte en brat stopper for hans købmandskarriere.

Butikken var noget slidt, men det lykkedes far at få fru Kjerrumgaard lokket med på ideen om at få en kraftig modernisering sat i værk. Butikken fik ny facade, nyt gulv og nyt inventar – og moderniseringen holdt de næste 50 år, indtil butikkens nedlæggelse i 1979.

Jeg har ladet mig fortælle, at fru Kjerrumgaard gerne havde set min far gift med datteren Tulle. Også at Tulle måske havde et godt øje til far. Det blev dog aldrig aktuelt – far holdt fast i sin Oda fra Malling.

BILLEDE: Kjerrumgårds butik.

Far fortæller i sine erindringer, at den første kunde i butikken efter hans tiltrædelse var godsforvalter Thygesen fra Kalø, der skulle have nogle øller. Det var fars første indførelse i ”det finere borgerskab” i Rønde, for det viste sig, at fru Kjerrumgaard foruden Thygesens kom sammen med både dyrlægen, doktoren, godsinspektøren på Møllerup og grev Knuth fra Vosnæsgård. De var af og til til bridgeaftener hos købmandsfruen, og her lærte far at spille bridge. Men han kom også til at kende nogle indflydelsesrige folk på egnen – og det er ingen skade til i købmandsbranchen.

Ægteskab og egen butik

Der havde i mange år været købmandsbutik i ejendommen Hovedgaden 27, hvor der nu er Sportigan. Ejendommen blev i 1936 overtaget af en vognmand, fortæller far i sine erindringer, og far spurgte nu vognmanden, om han kunne leje butikken i ejendommens vestende sammen med en lejlighed, der skulle opføres ovenpå. De to blev enige, og efter diverse forhandlinger med banker, kautionister og leverandører kunne far åbne sin egen butik på Hovedgaden i Rønde 1. maj 1936.

De nye forhold betød også, at far og mor fandt tiden inde til at blive gift, også selv om der i begyndelsen ikke var råd til at købe møbler til lejligheden. De blev gift i Taulov kirke.

Fru Kjerrumgaard var naturligvis noget utilfreds med tingenes udvikling, for hendes dygtige bestyrer var nu blevet hendes konkurrent. Og folk i Rønde gav ham ikke mange chancer. Han hørte selv folk hviske og tiske om, at det her eventyr nok ikke varede mere end et par måneder. Folk var helt klar over, at far havde haft problemer med at rejse den nødvendige kapital og at butikken hvilede på et meget skrøbeligt fundament.

Butikken optog den nedre vestlige ende af ejendommen Hovedgaden 27. Den var en af Røndes ældste butikker, oprettet af købmand Lars Larsen i 1869. Købmand I. H. Hartvig drev her fra 1910 til 1932 en meget kendt købmandsbutik, der gjorde det meget i grovvarer.

Der var altså god basis for, at far også kunne kaste sig over grovvarerhandel. Også selv om han ikke havde den store baggrund for at gøre det. Til gengæld havde han ungdommens gå-på-mod og viljen til at gøre de mange dystre forudsigelser til skamme.

BILLEDE: foran den første butik 1930erne.

I husets østende var der en isenkrambutik, og da den efter to-tre år blev ledig, lejede far også den og udvidede med salg af isenkram. Ovenpå i østenden havde tandlæge Højholdt klinik og lejlighed.

Fars nærmeste konkurrenter var nok dels Viggo F. Andersen på Hovedgaden 17 (nu manufakturforretning) og hans tidligere arbejdsgiver købmand Kjerrumgaard på Hovedgaden 43, fra 1940 med Chr. Johansen som bestyrer. Men der var også i 1932 kommet en brugsforening til, oprindeligt på Hovedgaden 6 C, men fra 1935 på Hovedgaden 23 (nu Matas). Derudover var der nogle mindre købmandsbutikker – kendtest var nok ”Slik-Mutter”, Karoline Jørgensen på Hovedgaden 46 (nu bagerbutik) og købmandsbutikken på Molsvej i Gammel Rønne, der fra 1944 blev drevet af købmand Hovge.

De første år i Rønne

Om de første barske, men også gode og oplevelsesrige, år i Rønne fortæller far selv i sine erindringer:

”Dengang havde butikkerne åbent til kl. 21 om lørdagen. Efter lukketid måtte jeg så i gang med at gøre kassen op, fylde op på hylderne og vaske gulv. Så jeg var sjældent færdig før ved et-to tiden om natten. Jeg lagde godt mærke til, når folk ved den tid kom hjem fra selskab, at de trak på smilebåndet, når de gik forbi og nok tænkte ”at han gider”. Det var nok det, der var medvirkende til, at jeg blev stædig.

Kredit hos kolonial- og isenkramgrossist voldte mig ingen besvær. Værre var det med korn og foderstoffer. Her havde jeg i starten kun et lille lager, og her måtte pengene følge spillet. Dengang tjente vi f.eks. bare 50 øre på 100 kg majs.

Den første dag, jeg åbnede butikken, ringede den gamle fru bager Jensen og bestilte en sæk koks. Hvem skulle gå over med den andre end købmanden? Jeg havde ingen budcykel, men måtte bære den på ryggen og lade butikken passe sig selv. Jeg fik senere min svigerfars gamle cykel og fik så installeret en bagagebærer på den.

Men forretningen gik godt, så en dag kunne jeg anskaffe mig en islænderhest, en vogn og en halvvoksen dreng til at køre varerne ud. Men den hest var ved at gøre mig gråhåret. Den var stædig som en kamel. Når den skulle trække læsset nede fra gården, stod den stejlt på alle fire ben. Nogle gange fik vi den listet af sted, andre gange fik vi hjælp fra folk i nærheden, og så bar vi faktisk både hest og vogn op til gaden.

Efterhånden som den havde drillet os så meget, at vi blev sure på den, byttede jeg den væk hos en mand i Agri for en hvid hest – så gik det meget bedre. Men min far fortalte mig, at jeg aldrig måtte købe en hvid hest, for de var slemme til at få sår og eksem. Da lejlighed bød sig byttede jeg den derfor med en lidt større rød og købte senere endnu en rød hest. Så der blev et flot spand heste ud af det.

Bil

Omsætningen var stigende, så jeg måtte have en nogenlunde voksen mand, som kunne hjælpe med at passe hestene. Men snart fandt jeg ud af, at jeg måtte have en lastbil. Jeg så på mange brugte, men fandt ikke nogen, som jeg syntes var gode nok og til den rigtige pris. Oda holdt på, at det var bedre at købe en ny og betale afdrag end at betale reparationer på en gammel – og derved blev det. Jeg købte en ny 2 ½ tons Bedford hos Andreas Jakobsen i foråret 1939. Knaldrød med polstrede sæder i førerhuset. Den var som en luksusvogn at køre i.

BILLEDE: Bedford – her eller senere – denne er 2½ t. den senere fra 1946 4 t.

Jeg måtte jo så have en chauffør og fik tilbud fra en ung mand i Hørning og antog ham. Det viste sig at være en dygtig mand både til at køre og passe bilen. Jeg skulle samtidig skifte

kommis. Jeg havde dengang en broder til murer Christensen i Thorsager og fik tilbud fra en i Kibæk, som jeg antog. Det viste at være et par dejlige unge mennesker, men så en dag opdagede jeg, at de stjal spiritus i vinkælderen, og så var det hurtigt ud af vagten.

Jeg klarede selv kørslen et stykke tid ved at stå tidligt op om morgenen ved 4-tiden, og så igen når vi havde lukket butikken. En sådan aften kunne jeg nå at køre to læs mursten fra Kejlstrup til Rønde eller Rostved.

Men jeg måtte have en chauffør igen. Han hed Aksel Larsen, en broder til ham som senere fik Knudsens Papirhandel i Rønde. Han var meget flittig og omgængelig og god til at holde lastbilen i fin stand.

Nu da vi havde fået lastbilen, måtte jeg jo af med hestene. Jeg solgte fint den ene. Den anden lejede slagter Krog hver fredag formiddag til at køre landtur. Men også den blev senere solgt.

Isenkram

Salget i butikken gik godt, så godt, at jeg senere overtog isenkramforretningen ved siden af i samme ejendom, idet den daværende isenkræmmer ikke kunne få det til at løbe rundt. Alt det, som folk havde brug for, såsom søm, fløjtekedler m.m., det måtte jeg så tage op, og skaffede mig her en ekstra omsætning. Men varelager var der næsten ingenting af, idet han havde fået en rimelig frist til at realisere det. Jeg fik så en aftale med grossist Hans Schourup i Århus om at få varer til at stille på hylderne og fyldte så op med kakkelovne på den ledige gulyplads. Det viste sig at være en god investering, idet jeg her skaffede mig en god omsætning, som steg betydeligt, da krigsårene kom.

Det var som regel altid om aftenen, jeg var ude hos folk at handle. De havde som regel en gammel kakkelovn, jeg skulle tage i bytte, men det var skam sjældent den dårligste forretning, idet jeg som regel kun betalte en slik for den. Når jeg så fik den hjem og fik givet den en gang kakkelovnssværte, var der som regel en 50- eller 100-kr. seddel at tjene. Det var navnlig brændeovne, der var salg i, idet de var velegnede til at kunne tage nogle store stykker brænde. Der blev fyret meget med brænde i krigsårene, for folk kunne få det gratis ved selv at tage det op i skoven.

Krigsår

Da krigen kom, blev der solgt godt ud af varelageret, og der kom penge i kassen. I eftersommeren 1940 blev der oprettet lagre af korn til evt. nødforsyning. For at blive antaget som opkøber krævedes det, at man kunne oplagre mindst 300 tønner korn og havde kapital til at finansiere det. Hertil kunne vi låne penge i banken, så vidt jeg husker kunne jeg disponere over 150.000 kroner. Det brødkorn, som vi havde ud over de 300 tønner, kunne vi afsætte hos møllerne, såsom Aarhus Dampmølle og Rugbrødsfabrikken.

Efter vores pladsforhold modtog vi meget korn, mere end vi havde lagerplads til, så vi måtte hurtigt afsætte det igen til møllerne. Jeg måtte flere gange ugentlig kl. 4 om morgenen hente et læs rug eller havre og køre til Århus, så jeg var blandt de første, som skulle have læsset af, ellers kunne man først få læsset af i løbet af formiddagen.

Vi var heldigvis godt kørende i en omtrent ny lastbil med godt gummi. Vognmændene gav hurtigt op, idet de kun havde "kludesko" at køre på. Af samme årsag lovede jeg et par landmænd at køre deres gartnerprodukter til auktionen i Århus, og det skulle være derinde og aflæsset senest kl. 6 om morgenen, så jeg kørte hjemmefra kl. 4. Det strakte sig over det meste af sommeren. Jeg havde jo så samtidig lejlighed til at tage varer med hjem fra grossisten.

Handelen med udenlandsk brændsel gik hurtigt i stå, så vi måtte gå over til at sælge tørv, som vi hentede i Kalø Mose eller i Thorsager.

BILLEDE: der hentes tørv i Tronholm.

Jeg hentede selv mange læs, som jeg så kørte ud med om aftenen. Jeg havde bl.a. leverancer til Anton C. Nielsen, som boede i en villa i Risskov, og de skulle bæres et langt stykke vej, da jeg ikke kunne køre ned til villaen. Så jeg måtte bære tørvene hele vejen. Når det halve læs var læsset af, skulle jeg op på lastbilen for at få kurven fyldt hver gang. Der var mange kurvefulde på sådan et læs.

I september måned var jeg en eftermiddag på vej til Anton C. Nielsen med et læs, som jeg havde læsset på lastbilen aftenen i forvejen. Da jeg kom til Egå, blev jeg stoppet og frarådet at køre ind til Århus, idet tyskerne havde taget politiet. Gode råd var nu dyre, så jeg foretrak at læsse dem af på en græsmark og så hente dem senere. Det var på det sted, hvor SMC nu har bygget. Da jeg så en aften fandt ud af, at nu måtte jeg hellere hente dem, så var dyngen svundet betydeligt ind.

Minkfarm

Jeg tror det var i året 1942, at lærer Solgaard havde fået den ide at ville starte en minkfarm og fik mig interesseret. Han havde lejet et stykke jord nede bag ved Jørgen Bruus og Dr. Steffensens have (hvor nu Fakta er, Ib E.).

Vi fik så bygget nogle bure, og da det var tilendebragt, skulle der jo bare købes nogle mink. Vi tog en dag med toget til Esbjerg, idet der her fandtes en del farme.

Efter at vi havde været på en del minkfarme, fik vi opkøbt det antal, vi ville starte med. Det var faktisk svært at finde dem. Ikke mange var interesseret i at sælge, så vi købte jo nok for dyrt: 15 – 20 stk. købte vi, og det blev til en gennemsnitspris på 5-600 kr. pr. stk.

Solgaard skulle så fodre og passe dyrene og gøre rent. Jeg kan endnu se ham komme cyklende hver morgen, inden han skulle i skole, med en spand med foder, som han hentede hos slagteren.

Vi begik en fejl, som vi var for længe om at opdage. Vi beholdt de nye kuld, som vi fremavlede. De blev for små og fik for dårlige pelse. Så jeg syntes ikke, det var nogen succes, og solgte så min part for 8000 kr. Pengene brugte jeg til at købe to dejlige brune Oldenborgheste, som jeg gav 8000 kr. for – det var i året 1943, hvor det var blevet vanskeligt at køre med bil.

Hestene solgte jeg i 1946 og købte en brugt lastbil. Der gik dog kun kort tid, så købte jeg en ny fire tons Bedford. Som chauffør havde vi stadig den samme mand, som også var kusk, da vi havde hestene.

Nye lokaler

Vi blev venner med vores vært og lærer Solgaard, og en aften om ugen spillede vi kort eller matador. Men en skønne dag røg venskabet med værten, idet han ikke rigtig ville, som jeg kunne tænke mig. Det første var, at han glemte at passe fyret. Det var et koksfy. Når han så var heldig at komme, når jeg var dernede, gik bølgerne højt, og det skete nogle gange, at jeg måtte losse ham ud ved hjælp af fyrskovlen.

Men også ved andre lejligheder havde vi opgør. Bl.a. flyttede han hesten fra stalden, fordi han ville bruge stalden til cykelstald for de andre lejere, der boede i ejendommen. I stedet lavede han nede i trælastskuret en hestestald, så der blev mindre plads, selv om den var lille nok i forvejen. Jeg satte hesten tilbage i cykelstalden. Det fik bægeret til at flyde over, så vi ved flere lejligheder fik et lille håndgemæng.

Det kunne jo ikke blive ved på den måde, så en dag i 1943 fik jeg min opsigelse og måtte nu se at finde en anden butik. Det viste sig, at en ejendom lidt længere nede ad Hovedgaden var til salg. Der blev drevet cykelhandel, men ejendommen var ejet af vognmand og vulkanisør Kr.

Kilde Knudsen. Den kostede 31.500 kroner og der skulle udbetales til de faste lån, som var ca. 20.000 kr.

Jeg måtte så på jagt efter nogle kautionister, da jeg havde fået afslag i banken på at tage lån. Det var ikke så svært. Jeg gik op til rutebilejer Laurits Jørgensen og spurgte ham, om han ville kautionere i banken. Hertil svarede han ja eller også kunne jeg få pengene. Den besked gik jeg så i banken med, og da de hørte, at det var Laurits Jørgensen, der kom ind i billedet, kunne jeg godt låne pengene.

Jeg købte så ejendommen – det var Hovedgaden 33, hvor der nu er sparekasse - og begyndte at lave den om, så der kunne blive en butik. Vi pillede faktisk al indmaden ud af huset og lavede butik og bagbutik i det hele og en midlertidig lejlighed ovenpå bl.a. ved at sætte nogle kviste på.

Butikken blev efter datidens målestok en moderne butik. Alt inventaret var lavet i lyst eg.

Snart efter overtagelsen byggede vi en etage oven på bagbygningen og fik herved et dejligt kornlager. Da den tidligere ejer var vognmand, var der underneden 6 garager, der nu blev anvendt til lagerplads”.

BILLEDE: den nye butik Hovedg 33.

Egne erindringer. Krigen og befrielsen

Sådan lyder fars egen beretning. Flytningen til Hovedgaden 33 skete i 1943, så jeg kan ikke selv huske begivenhederne, for jeg blev først født i 1939. Fars tidligere butik blev overtaget af Viggo F. Andersen, efter at hans butik længere oppe ad gaden var brændt i marts 1944.

Mine første erindringer er om de sidste krigsår og befrielsen i 1945. Jeg husker den opstandelse, det vakte i byen, da nogle HIPO-folk gik amok og sikkert i fuldskab skød vildt omkring sig ned gennem Hovedgaden. Bl.a. skød de ind gennem gamle fru Larsens vinduer, der hvor der nu er Danske Bank, og en kugle gik igennem hendes kaffekande. Den gamle dame rendte ud på gaden og var naturligvis i vild panik.

Fra befrielsesaftenen husker jeg, hvordan folk brød ind til vores næsten-nabo, vognmand Winther Madsen, der havde kørt for tyskerne, og kørte hans store lastbiler ned ad Hovedgaden og ud over den stejle skrænt, der dengang var ned mod Knubbro Bæk vest for byen. Her lå de store biler med hjulene i vejret de følgende dage. Et uhyggeligt syn.

Jeg var i Århus og se Montgomerys indtog med de engelske tropper. Min moster havde butik på Bruunsbro, og fra lejligheden ovenpå havde vi udsigt til begivenhederne fra første parket.

Mangelår

Min barndom faldt i krigens og efterkrigstidens mangelår. Kaffe, sukker og smør var rationeret. Jeg husker, at tyggegummi var den mest eftertragtede vare mellem os børn, og her var jeg i den heldige situation, at min kusine var forlovet med en englænder, og hun og hendes brødre kunne skaffe tyggegummi. Vi fik også nogle stykker tyggegummi af lærer Solgaard, da han havde været i USA i 1949 og kom hjem med tyggegummi til alle børnene.

Vi lagde tyggegummiet i sukkervand om aftenen, så var det frisk at tygge videre på næste dag. Vi lånte tyggegummiet ud til hinanden. Vi nænnede under ingen omstændigheder at smide det væk. Det blev gemt omhyggeligt og var altid godt at have til at bytte med eller skaffe sig venner med.

Det siger sig selv, at det var en stor dag, da krigen var kommet på afstand og vi fik tyggegummi i butikken.

Vi var på familietur til Norge nogle få år efter befrielsen. Vi tog med færgen ”Jylland” fra Hirtshals. Far havde købt en brugt Opel Kaptajn fra 1939, det var et stateligt køretøj, og det havde vi med færgen over.

I Norge var der mangel på alt. Vi kunne stort set kun få franskbrød, pølse og gedeost. Men så kørte vi et smut ind i Sverige, og det var som at komme i paradys. Her kunne man få både ananas og bananer og meget andet. Vi købte nogle bananer, men vi nænnede ikke at spise dem, så da de endelig skulle fortæres derhjemme, var de naturligvis fuldstændig rådne.

Hjemmet

Set i eftertidens klare lys kan jeg godt se, at vi nok har haft en sikker og god tilværelse, målt med datidens alen. Som købmandsfamilie havde vi mange fordele i forhold til så mange andre. Men der blev ikke ruttet med noget. Jeg fik aldrig lommepenge, men kunne altid tjene en skilling eller en biografbillet ved at hjælpe til i butikken. Vi fik lært penges værdi.

Mine forældre købte kun noget, når de havde pengene til det. Derfor var vores lejlighed meget sparsomt møbleret i begyndelsen. Men når der så blev købt noget, så blev der kun købt kvalitet. Mor vidste præcis, hvad hun ville have. Det skulle være ordentlige og gedigne ting, og de ventede hellere lidt længere for at få det helt rigtige. Derfor kom vores hjem efterhånden til at se ganske pæn ud.

Jeg fik konfektionssyet tøj oppe hos manufakturhandler Kiil. Vi var oppe hos Kiil og få taget mål, og så bestilte han tøjet hjem fra Randers. Udvalget i selve manufakturbutikken var meget begrænset. Vi havde vores tøj i mange år, det blev ikke kasseret, før det var slidt op eller vi var vokset fra det. Fint tøj dengang var matrostøj, med huer med skibsnavne som f.eks. ”Peder Skram”.

Vi legede sjældent indendørs. Leg foregik ude, overalt i byen, i baggårdene, eller i skov og eng omkring byen. Hos os legede vi på kornlageret, hvor der kunne bygges spændende huler under bjælkerne, og på lagerpladsen mellem cementrør, tagplader, ølkasser og vinflasker. Ikke mindst spillede vi fodbold stort set alle vegne.

Familien

Mor var født i 1914 og var altså 6 år yngre end far. Hun havde stået i butik, før hun mødte far, og de supplerede hinanden godt, også hvad angik forretningsdriften. Far rådførte sig altid med mor om nye tiltag.

Jeg var deres første barn og blev født i 1939. 1941 kom Keld til. Han var mongolbarn og blev kun 32 år gammel. Han døde i september 1973, kun et halvt år efter fars ulykke.

Preben blev født i 1943. Han døde under tragiske omstændigheder tre år gammel i 1946, alene fordi lægen havde glemt at give ham en stivkrampevaccination efter en banal lille hændelse. Det var et meget hårdt slag for familien, og fars bitterhed mod lægen kommer også til udtryk i hans erindringer.

Karen kom til i 1945. Hun blev uddannet som børnehavepædagog og blev leder af en børnehave i Hvidovre.

Min yngste bror Torkild blev født i 1949 og er den sidste i flokken. Han blev cand. merc. og fik sit eget reklamebureau i København.

Fjernsyn i Rønde

En af de helt store begivenheder i Rønde var den dag, fjernsynet kom til byen. Det må have været omkring 1954, så jeg har været 14-15 år gammel. Det var byens radiohandler Erik Møller, der lancerede det. Han havde radioforretning, hvor der nu er Casa Nova. Han placerede et apparat i

udstillingsvinduet og annoncerede, at på det og det tidspunkt om aftenen ville man kunne se fjernsyn. Der var i den første lange tid kun en halv eller en enkelt times udsendelse hver aften.

Lang tid i forvejen begyndte vi at møde op for at se vidunderet. Vi havde godt nok hørt om fjernsyn i USA, men da vi så kassen i vinduet, var der almindelig enighed om, at den kunne der i hvert fald ikke komme billeder i. Hvordan skulle det kunne lade sig gøre? Der kom jo ikke så mange biler dengang, især ikke på den tid af dagen, så vi sad på kasser på fortovet og et stykke ude på gaden. Jeg husker, at det var hundekoldt.

Forbløffelsen var stor, da der faktisk kom billeder i kassen...Der bredte sig en mumlen i forsamlingen. Vi kunne jo kun se billederne, da lyden ikke gik gennem glasset.

Vi var selv nogle af de første i Rønde, der fik fjernsyn. Det var i 1956 i forbindelse med de store udsendelser med indsamling til ofrene for opstanden i Ungarn i efteråret 1956.

Butikken – og pligterne

Det var helt klart, at butikken var omdrejningspunktet i vores tilværelse. Humøret i familien var helt afhængig af, hvordan det gik i butikken. Når far gik i gang med en ny udvidelse, husker jeg spændingen, når de fine bankfolk kom i privaten og der taltes alvorligt om mulighederne for at låne penge. For far var det et mantra, at alt, hvad der overhovedet kunne blive til overs, skulle investeres i butikken.

Der var altid diskussion, når mor skulle have penge til husholdningen. Far havde svært ved at få pungen op. Der var orden i pengesagerne, og vi børn lærte tidligt, at intet kommer af intet. Far sad selv på kontoret tidlig morgen og sen aften for at have styr på forretning og regnskaber.

Vi havde folk på kost og logi en kort overgang sidst i 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne, men det blev nu hurtigt til kun logi, for mor blev træt af, at folkene kun var tilfreds med "bøf med løg". Så måtte de i stedet spise på Gudrun Sørensens pensionat på Frederiks Allé. Men vi blev ved med at have tre værelser til personale i bagbygningen. Der var brændeovn og håndvask med koldt vand på værelserne, men hvis man ville i bad, måtte det som for mange andre i byen foregå nede på mejeriet på Kr. Herskindsvej.

Der blev kørt landtur dels til Rostved og omegn, dels til Grønfeld og omegn. Så blev lastbilerne pakket med foderstoffer, brændsel og bygningsmaterialer i bunden og en masse købmandskurve øverst i læsset. Thorkil Thomsen, der var kommis, husker, at en gang, hvor begge chauffører tilfældigvis var syge, blev han kaldt ind til far på kontoret og spurgt, om han havde kørekort. Da han svarede ja, beordrede far ham til at køre til Hinnerup og hente foderstoffer. "Jamen, jeg har ikke stort kørekort", indvendte Thorkil. Hvortil far svarede: "Det var ikke det, jeg spurgte om, jeg spurgte om du har kørekort!" Og så var det bare om at komme af sted til Hinnerup, selv om Thorkil først måtte ind omkring mekaniker Aksel Jensen og spørge, hvor Hinnerup lå, og hvordan man kom dertil.

Det var egentlig urimelige arbejdsbetingelser, de to chauffører havde. Tit måtte de vente til om eftermiddagen, før de kunne komme af sted, fordi det var svært for folkene i butikken at nå at ekspedere de mange købmandskurve med ordrer, samtidig med at butikken skulle passes. De kunne godt for længst selv have læsset med grovvarerne, men måtte så vente på købmandskurvene. Og hvis man først kom af sted ud på eftermiddagen, så kom man heller ikke hjem før ud på aftenen. Værst var det i regnvejr, hvor der var presenning over, og den skulle tages af og på ved hver kunde. Det sinkede turen meget, bortset fra at det også var træls at rende ud og ind af bilen i regnvejret. Men vore to chauffører Henrik Møller Nielsen fra Rønde og Chr. Mikkelsen fra Rostved var trofaste medarbejdere gennem alle de år, jeg kan huske. Vognmand Niels Jensens chauffør på fragtruten til Århus, "Grise-Aksel", kunne også komme ud for at være på vej hjem fra Århus og så blive dirigeret tilbage til Århus for at hente noget, far skulle bruge i

butikken næste dag. Niels Jensen ringede en besked til ham til de steder, hvor han vidste, han skulle komme, og der blev ikke stillet spørgsmålstejn ved, om det nu var rimeligt.

Jeg havde bestemte pligter i butikken som barn. Bl.a. skulle jeg levere varer rundt i byen, og selvfølgelig blev der altid kaldt på mig, når vi var allerbedst i gang med at lege. Jeg kan høre det endnu: ”Iiiiiib – du skal ud med varer!” Jeg kan også huske, hvor urimeligt, jeg fandt det, da jeg midt i en god leg måtte afbryde for at køre op på Kalø til fru Thygesen med et kilo sukker. Men man sagde ikke far imod.

Vi blev opdraget til at passe vore ting. Det man havde aftalt, det holdt man. Jeg husker endnu engang hvor jeg legede oppe hos Frank, tømrer Højs søn, i tømrerværkstedet på Ceresvej (den senere rutebilstation, nu nedrevet). Pludselig stod far der og spurgte, om jeg ikke burde være et helt andet sted? Og jo, det burde jeg jo. Så var det bare hjem og hente gymnastiktøjet og komme af sted, uanset at jeg naturligvis kom for sent til gymnastikken. En anden gang var far byen rundt for at lede efter mig, fordi jeg ikke var kommet hjem til den aftalte tid efter et spejdermøde, som vi holdt ovenpå hos Søren Maskinsnedker (hvor der senere blev ungdomsboliger og nu er Marco Polo).

Mine forældre forsøgte at få mig til at gå til klaverspil. Det måtte dog opgives, det havde jeg absolut hverken lyst eller gehør til. Derimod måtte jeg bære at gå til danseskole i så lang tid, at jeg fik sølvnålen (vist fem år), men det var bestemt heller ikke noget, jeg gjorde af lyst.

BILLEDE: gymnastikholdet omkring 1948, Ejvind Andersen.

Efterhånden fungerede jeg meget som løs medhjælp i butikken. Jeg kunne godt lide det. Jeg kunne lide at snakke med kunderne. Det lå i luften, at jeg engang skulle føre butikken videre. Ingen sagde det, heller ikke far – jeg tror aldrig, han har spurgt mig, hvad jeg ville – det var ikke nødvendigt. Da jeg blev voksen og var hjemme på ferie, blev tiden altid brugt til at hjælpe til i butikken.

Købmanden

Far var en stilig mand. Når butikken var åbnet, gik han tit op til frisør Wessell-Petersen oppe på Grenaaavej og blev barberet. Han gik altid i jakkesæt og med slips. Aldrig i kittel, som mange købmænd ellers gjorde. Hos os var der ingen tvivl om, hvem der var chefen. Far havde altid to eller tre sæt helt ens habitter at skifte imellem, ”salt og peber”, grålig med hvide striber, altid det samme mønster, neutralt, kvalitetstøj, skræddersyet hos skrædder Madsen.

Til trods for at far altid optrådte med værdighed og anstand, så var han jo i bund og grund ikke nogen ”fin” mand. Han kom af ganske almindelige kår og havde ikke anden uddannelse end de syv år i folkeskolen. At han så konstant supplerede sin viden med rejser og kurser er en anden ting. Når vi var ude at køre, kunne han godt lide at kikke ind til en købmand undervejs for måske at få en god ide til sin egen butik.

Når jeg tænker tilbage på det, er jeg stadigvæk imponeret over, at far kunne være så fremsynet, som han var. Han var altid forrest med nye tiltag. Han har helt givet hentet noget af inspirationen gennem de mange tillidshverv, han havde. Han blev medlem af bestyrelsen for Djurslands Købmandsforening allerede i 1938 og blev formand fem år senere og var så formand de næste 27 år. I Dansk Handelsblad får hans virke her følgende skudsmål på hans 50-års fødselsdag i 1958: ”et hverv, han varetager med dygtighed og fasthed, altid udvisende et livligt initiativ”.

På fars 60-års dag i 1968 omtales han sådan: ”Han gør sig ingen anstrengelser for at blive populær eller at gøre alle tilpas. Han siger sine meninger rent ud og ofte på en så barsk måde, at han må finde sig i, at mange betragter ham som ”en kold fisk”, hvad han dog slet ikke er. Han er

engageret og selvstændigt tænkende, og alle, der kender ham, ved, at han aldrig ser bort fra det menneskelige moment i enhver situation”.

Far var kontant og fast i sine meninger, og han var respekteret i byen. Han krævede meget af sine omgivelser, men han gik altid selv forrest. Hans egne erindringer fra de første år i Rønde viser, hvor meget han sled for at få butikken på fode. Han var i butikken fra kl. 6.30 om morgenen – det var en halv time før butikken blev åbnet - til mellem kl. 18 og 18.30 om aftenen. Han var selvfølgelig en del på kontoret, men deltog også i både ekspedition og oprydning og andet. Han kom bestemt ikke sovende til det.

Når han ekspederede ved disken, talte han tit varerne sammen i hovedet, og folk stolede fuldstændig på, at han regnede rigtigt. Ikke noget med regnemaskine eller bon her. Men indtil der indførtes selvbetjening, havde mange kunder kontobog, hvor varekøbene og de skyldige beløb blev skrevet op. Så blev der regnet sammen og betalt en gang om måneden. Der var også en del kreditsalg ved siden af kontobøgerne, især til de store kunder som Kalø eller skolerne.

Tillidshverv

Jeg har tidligere nævnt, at han var formand for Djurslands Købmandsforeninger i en lang årrække. Her blev han udnævnt til æresmedlem efter at han var gået af som formand i 1970. Det er mit indtryk, at det var her, han lagde størstedelen af sin arbejdsbyrde vedr. tillidshverv. Men han gjorde også et stort arbejde som næstformand i Centralorganisationen af Købmænd i Jylland og som medlem af hovedbestyrelsen af De samvirkende Købmandsforeninger i Danmark, hvor han var medlem af grovvareudvalget. Her tildeltes han foreningens hæderstegn i 1969. Han kom også i bestyrelsen for butikskæden HOKI, som han var tilsluttet, og han var medlem af bestyrelsen for Otto Mønstedts Fond.

BILLEDE: Enevoldsen tildeles DSK's hæderstegn 1969.

Far var helt givet en effektiv og respekteret organisationsmand, men ikke nødvendigvis populær. Han var ikke bange for at sige sandheden, rått og usødet. I forbindelse med debatten om selvbetjeningsbutikker udtalte han allerede i 1964, at ”for mig at se vil det gå med de helt små forretninger som med de små landbrug. De vil ikke kunne klare sig i den voksende konkurrence”. Det var selvfølgelig sandheden, men sikkert ikke velhørt blandt alle ”de frie købmænd”, som han repræsenterede.

Far var heller ikke bange for at kritisere regering og folketing, hvis der blev gennemført love, der generede købmændene. Det kunne også gå ud over det parti, som ellers betragtedes som købmændenes eget: Det konservative Folkeparti. Ved hans afsked som formand for Djurslands købmænd i 1970 afleverede han en bredside mod VKR-regeringen¹, der efter hans mening havde fortsat tidligere regerings politik med at bruge købmændene som ”skraldespand” for byrde efter byrde: kildeskat, ATP, moms, lukkelov, prisstop m.m. Aktuelt var det en ny lukkelov, kritikken gjaldt.

Fars pligtopfyldenhed slog også igennem i organisationsarbejdet. Da der i november 1971 kom en forrygende snestorm, den værste i mands minde, tog far søndag i god tid rutebilen til Århus og derfra natbåden til København for at være sikker på at nå frem til et bestyrelsesmøde i De samvirkende Købmandsforeninger. Her mødte han så op til aftalt tid om mandagen, men han var

¹ VKR-regeringen af Venstre, Konservative og Radikale var ved magten 1968-71 under ledelse af Hilmar Baunsgaard (R).

den eneste fremmødte, ikke engang københavnernes var mødt, så det var en noget slukøret købmand, der tog turen tilbage til Rønede under de stadigvæk kaotiske trafikforhold.

Far var naturligvis også aktiv i Rønede Håndværker- og Borgerforening, og her var han med til at arrangere de flotte juleudstillinger i butikkerne, som folk faldt i svime over i hver december måned. Men det var et stort arbejde for de forretningsdrivende, for det gik ud på at omforme hele butikken – med hele butiksgulvet ryddet – til juleudstilling den næstsidste søndag i december, og så skulle det hele fjernes igen søndag aften midnat, så man kunne have butikken klar igen til kunderne mandag morgen. Vi måtte ikke begynde at rydde for udstillingen før præcis ved midnat, så det kunne godt blive ud på natten, måske kl. 2 eller halv tre, før vi kom i seng og var klar igen mandag morgen.

Juleudstillingerne på Hotel Rønede var også et tilløbsstykke: Her konkurrerede byens butikker om at kunne præstere den flotteste udstilling.

Far var vist nok selv idémand til de såkaldte ”Humøraftener” på Hotellet, hvor der blev arrangeret banko og quizzer, spil og konkurrencer med gode præmier, udsat af de handlende, og med demonstration af forskellige varer og produkter ind imellem, f.eks. hjemmefrysere og køleskabe ved en af dem.

Far deltog også i debatterne om Rønede bys fremtid, f.eks. udtalte han sig meget bastant imod en omfartsvej syd om byen. Den ville ikke alene ødelægge naturen, men også byens handel, mente han. Omfartsvejen burde gå nord om byen, og i det synspunkt var han enig med de fleste handlende i byen – og det blev jo heldigvis også det endelige resultat.

Butikken i Grønfeld

I 1953 oprettede far en filial af sin forretning i Grønfeld. Det skete fordi den stedlige købmand Hillgaard købte købmandsbutikken i Følle og solgte sin butik i Grønfeld til den lokale brugsforening. Det helt store problem var, at missionsfolkene, der også havde deres eget mejeri, der ikke arbejdede om søndagen, ikke ville handle i brugsforeningen. De opfordrede derfor far til at oprette en filial i Grønfeld. Far fortæller selv sådan om oprettelsen af butikken i Grønfeld:

”Den daværende købmands forretning i Grønfeld lå ud til hovedlandevejen og havde således en god beliggenhed. Derimod lå Brugsforeningen i den modsatte ende af byen – en dårlig beliggenhed².

Men så købte brugsforeningen købmandsforretningen og skulle så dække hele byen og oplandet med varer. Mange folk derovre fra henvendte sig til mig for at jeg skulle starte en forretning. Årsagen til at man havde udset mig til jobbet, mener jeg skyldes, at jeg havde et godt omdømme på egnen.

Så en lørdag eller søndag eftermiddag kørte Oda og jeg over for at se, om der fandtes et passende sted at starte en forretning. Det voldte os faktisk ingen besværligheder, for straks, vi kom til byen, så vi, at der var et hus til salg på hjørnet lige over for den forretning, Brugsen havde købt. To veje passerede hjørnet: Taastrup-Feldballe landevejen stødte her til Rønede-Femmøller landevejen.

Vi gik ind og så på huset. Det viste sig at være en skomager, der havde det. Vi aftalte, jeg kunne have det på hånden til mandag, og hvis vi bestemte os for at købe det, skulle der udbetales kr. 15.000.

Jeg havde så fået aftalt, at sparekasselånet kunne blive stående, og vi fik handlet nævnte dag. Ejeren kunne flytte ud omgående, så vi kunne komme i gang med ombygning. Vi

² Billeder fra Grønfeld Brugsforening og købmandsforretningen i Grønfeld kan ses i Folk og Liv på Rønedeegnen bind 12, 1996, side 93-96. Hillgaard havde butikken i Følle indtil 1983, hvor han afhændede til Poul Henning Reiths. Et par år senere blev butikken nedlagt.

indrettede huset sådan, at vi lagde stue og soveværelse sammen og lavede butik her i stedet. Ikke så forfærdelig stor, men en lille pæn butik med nyt egetræs-inventar. Ude i gården byggede vi en lagerbygning til de grove ting.

Vi fik så en Esso benzintank stillet op til håndbetjening, som senere dog blev drevet af el. Jeg regnede med at kunne fylde butikken op med varer hjemme fra butikken i Rønde, men det viste sig hurtigt, at det ikke kunne lade sig gøre. Der skulle mere til. Så den ugentlige regning hos HOKI (købmandsgrossist i Horsens) blev jo ikke mindre heraf. Yderligere skulle der jo også ydes kredit til kunderne, så økonomisk set gav det nogle svære år, men vi holdt dog ud i 13- 14 år.

BILLEDE: butikken i Grønfeld, gavlen.

Til af passe forretningen havde jeg en kommis, Helge Andersen, som havde været i forretningen i Rønde i en del år. Han og hans hustru Signe flyttede så derover og skabte hurtigt en pæn omsætning. Det medførte, at Brugsen måtte dreje nøglen om i 1968.

Men jeg kørte efterhånden træt, fordi jeg syntes det gav for mange besværligheder både arbejdsmæssigt og økonomisk. Jeg prøvede så at få butikken solgt. Jeg fik en kommis hjemme i forretningen, Thorkil Thomsen, interesseret. Han havde for øvrigt også været i lære hos mig”.

Det var så fars egen beretning. Jeg kan tilføje, at Thorkil Thomsen købte butikken i Grønfeld i 1967 og udvidede den i flere omgange. Han havde den til han gik på pension i år 2000. Derefter har der hverken været Brugs eller købmand i Grønfeld.

BILLEDE: butikken i Grønfeld over for missionshuset.

Strandkiosken på Følle Strand

Far opfattede altså ikke selv butikken i Grønfeld som den helt store succes, men den kunne dog konkurrere Brugsen på stedet ud, så helt ringe kan det jo ikke have været.

Vi havde sommerhus på Følle Strand, på Poppelvej, og der boede vi hele sommeren. Og far kunne naturligvis ikke lade være at spekulere på mulighederne for forretning også her, så han etablerede en kiosk, som vi så kunne passe, når vi var i sommerhuset. Og som om det ikke var nok, byggede han stort set med egne hænder i weekenderne et sommerhus ”Udsigten” ved siden af kiosken, til udlejning, men det kørte han dog træt i efter ikke så forfærdelig mange år. Der var for meget bøvl med udlejere, der efterlod det urengjort.

Strandkiosken derimod fungerede videre. Det var måske praktisk nok, når vi nu boede i sommerhuset i nærheden, men problemfrit var det nu ikke. Der var ikke el i huset, så køleskabet skulle hele tiden forsynes med friske isblokke fra Bjødstrup Mejeri, der havde dem med, når de leverede de berømte Bjødstrup is, ”Molbostang”, til os. Men om søndagen måtte vi selv hente isblokkene i Bjødstrup, og vi skulle også tidligt op for at hente morgenbrød fra bager Jensen i Rønde. Folk stod i kø efter brødet, når vi åbnede butikken søndag morgen.

Jeg passede kiosken om sommeren de år, jeg som ung var hjemme eller havde ferie. Kiosken var lukket om vinteren.

BILLEDE: Strandkiosken ”Strandhytten” i dag , VFH foto.

På et tidspunkt kom der også en købmand til Følle Strand, men det var efter min tid. Købmandsbutikken blev lukket for en halv snes år siden, men Strandkiosken består endnu. Vi solgte den i 1959, og den har været på flere hænder derefter, og har nu i mange år været ejet af Kim Legarth. For tiden er den kun åben om sommeren.

Udvidelser

I 1952 blev hele den øverste etage over butikken på Hovedgaden 33 revet ned, og der blev bygget en helt ny etage oven på både for- og sidebygningen. Det gav os alle tiders nye lejlighed på første salen ud mod Hovedgaden og i østfløjen over isenkramafdelingen.

I sydfløjen var der værelser til tre kommissær mod øst – ellers var korn- og foderstofafdelingen her.

Træløst og bygningsmaterialer var i gården³, indtil vi oprettede en særlig tømmerhandel nede på Birkevej, hvor nu rækkehusene ligger. Tankevækkende, at man dengang kunne have alle disse byggematerialer liggende frit fremme i baggården. Flaskerne måtte vi dog flytte indendørs på et tidspunkt, da nogle lidt for friske drenge fik den ide at hente flaskerne i baggården og derefter få penge for dem i butikken.

Men der blev udvidet flere gange i 1950'erne og 60'erne. Der blev tilføjet en mellembygning i gården, hvor vi kunne have fast brændsel som kul, koks og briketter, som vi solgte meget af. De største ombygninger og udvidelser var i 1962, hvor tømmerhandelen på Birkevej blev oprettet, i efteråret 1964, hvor vi gik over til selvbetjening, og i 1968, hvor vi solgte korn- og foderstofafdelingen, hvorved der blev mere plads til isenkram og lager.

BILLEDE: Lissy Pedersen i isenkramafdelingen.

I tilbageblik kan der jo ikke være tvivl om, at en af årsagerne til, at det gik så godt, var de fabelagtige konjunkturer fra sidste halvdel af 1950'erne til oliekrisen i 1973. Men det er ikke hele hemmeligheden. Den anden del af sandheden er fars hårde arbejde og forudseenhed.

Far talte ikke, at kunderne kom i butikken og ikke kunne få det, de søgte. Ingen måtte komme forgæves til os. Hvis vi ikke havde den vare, kunden ønskede, så hed det: "Vi har det desværre ikke, men vi skaffer det!". Når han sad på kontoret, fulgte han med et halvt øre med i, hvad der foregik i butikken, og hvis han hørte, at der blev sagt: "Det har vi desværre ikke!", så kom han straks farende ud, og i rigtig mange tilfælde kunne han selv finde den efterspurgte vare i butikken eller på lageret. Og hvis det ikke lykkedes, så blev varen lovet skaffet hjem hurtigst muligt.

Tømmerhandelen

Far fortæller selv i sine erindringer om oprettelsen af tømmerhandelen på Birkevej:

"I årene op til 1960 købte jeg et stykke jord af slagter Krog, som han tidligere havde købt af Knud Knudsen i hans eng, der lå lige op til vores baggård. Kort tid herefter købte jeg resten af den jord, som Knud Knudsen havde tilbage i engen, således at jeg havde et samlet areal på 4000 m².

Her byggede jeg så i 1961-62 en lagerbygning på 400 m² og et lille kontor for at oprette en tømmerhandel.

Selve byggeriet kostede ca. 75.000 kr., men der skulle jo også varer ind. Jeg fik så en aftale med Århus Tømmerhandel om køb af de varer, jeg skulle bruge, på lempelige betingelser".

Far fortæller videre, at den første bestyrer af tømmerhandelen hurtigt måtte fyres, fordi han ikke var særlig ihærdig. Men den næste, der blev ansat, Jørgen Jørgensen, var til gengæld den helt rigtige. Han kom til i 1962. Far fortæller om ham:

³ Se Petersen, Wendelboe og Poulsen: "Landevejen, der blev Hovedgade", 2011, side 83, hvor der er et udmærket foto af baggården. I samme bog flere fotos af Enevoldsens butik s. 82-84.

⁴ Det drejer sig om jorden, hvor nu rækkehusene mellem Birkevej og Østre Fasanvej ligger, samt de sidst tilkøbte 4000 m² syd for Østre Fasanvej.

”Han lagde et stort arbejde i det og skabte hurtigt omsætning. Det blev det første år til nogle millioner. Men han kørte også ud til håndværkerne om aftenen og fik på den måde hurtigt skabt kontakt”.

BILLEDE: tømmerhandelen på Birkevej, ca. 1964, med biler foran.

Omkring 1967-68 begyndte Jørgen Jørgensen at tale med far om at starte en ny tømmerhandel i Ebeltoft. Her lå i forvejen Lynge Nielsens tømmerhandel, men Jørgen Jørgensen mente, at der var plads til én mere. Men far havde ikke mod på at være med – syntes, han havde nok at gabe over i forvejen, så de blev i god forståelse enige om, at Jørgen Jørgensen ville begynde for sig selv i Ebeltoft. Det havde fra starten været klart for Jørgen, at han ikke ville have en fremtid som selvstændig i Rønne, da jeg på et tidspunkt ville komme hjem og overtage.

Derfor kaldte far mig hjem til at overtage Jørgen Jørgensens job som bestyrer af tømmerhandelen på Birkevej. Aftalen blev, at jeg skulle komme hjem i god tid før Jørgen Jørgensen rejste, så han kunne sætte mig ind i forretningsgangen.

Det passede mig ikke specielt godt, for jeg befandt mig knagende godt i Ålborg. Men det her var jo et spørgsmål om fremtiden, så jeg kom hjem til august 1967 og arbejdede derefter sammen med Jørgen i knap et år, før han i 1968 startede ”Ebeltoft Ny Tømmerhandel” på havnen, stort set lige over for Lynge Nielsens tømmerhandel, der lå, hvor der nu er fiskehandel, på nordsiden af Strandvejen.

Jørgen Jørgensen skabte i de følgende år en rigtig god forretning i Ebeltoft, og efter nogle år købte han Lynge Nielsens tømmerhandel. Jeg havde haft så godt et samarbejde med ham, at vi var blevet nære venner og er det den dag i dag, hvor Jørgen også har afhændet sin tømmerhandel.

Fra 1968 var jeg altså bestyrer af tømmerhandelen på Birkevej. Men nu tilbage til butikken på Hovedgaden.

Selvbetjeningen

Det vakte meget stor opsigt, da far i 1964 som den første på Djursland indførte selvbetjening. Der var stor skepsis i byen. Jeg husker, at en af de vægtige argumenter var kaffen. Folk gik dengang meget op i at købe den helt rigtige kaffe, og den frie købmands friskmalede kaffe var købmændenes mest benyttede slagvare. Det var derfor en nærmest utænkelig tanke, at folk nu selv skulle hente kaffen færdigmalet. Også selv om købmanden malede kaffen frisk flere gange i løbet af dagen.

En anden voldsom og nærmest utænkelig ændring var overgangen til kontantbetaling, der fulgte med. Mange af de faste kunder var vant til kontobøgerne og månedsvis betaling. Far forsøgte en blid overgang ved at bevare muligheden for kontobog og ved stadigvæk at give en vis rabat til storkunderne. Men den kontante betaling var god logik, for selvfølgelig koster regnskab både tid og penge, og det gik bare ikke, efterhånden som omsætningen steg.

Derudover var der selve tanken om selv at skulle finde varerne og ikke være i personlig kontakt med købmanden under indhandlingen. Her skulle muligheden for altid at kunne finde en ekspedient til rådgivning bøde på den nye tingenes tilstand. Muligheden for udbringning af varer blev også bibeholdt.

Far havde set selvbetjeningsbutikker i Tyskland og Sverige, og havde jo også gennem sit organisationsarbejde hørt om den nye butikform. Han var ikke et øjeblik i tvivl om, at fremtiden tilhørte selvbetjening.

Men derfra til at realisere tanken i en så forholdsvis lille by som Rønne var der naturligvis et stort spring. Men far tog det i oktober 1964, hvor ”EnevoldsenSelvbetjening” blev en realitet.

Den nye butik bød også på en helt ny facade med baldakin og neonskiltning – også noget nyt i Rønde. Forretningsarealet udvidedes fra 80 til 165 m², hvoraf isenkram nu optog halvdelen – og hertil kom første salen. En ny stor kummefryser gav mulighed for at sælge en anden ny købmandsvare: dybfrost.

Og naturligvis ledsagedes åbningen af slagtilbud, konkurrencer og en stor firesiders husstandsomdelt avis med annoncer og omtale fra både butikken og tømmerhandelen.

BILLEDE: den nye butik udvendig.

Resultatet

Jeg husker, at vi, da den første dag var gået med selvbetjening, lidt forsagt kunne være enige om, at vi jo egentlig ikke havde haft særlig travlt. Det var jo ikke noget godt tegn.

Men da kassen var gjort op, stod det klart hvorfor. Omsætningen var dobbelt så stor som normalt! Allerede på førstedagen viste den store fordel sig: man kunne med det samme personale betjene langt flere kunder. Personalet bestod lige som før selvbetjeningen af to kommissær, en lærling og en deltidsmedarbejder, samt en del af tiden købmanden selv. Hertil kom isenkrammer Lissi Petersen, der stod for isenkram-afdelingen.

Den anden store fordel var kontantbetalingen, som folk hurtigt vænnede sig til. Mest overraskende var det nok, at selv det selv at tage kaffen færdigmalet i poser, kunne folk vænne sig til!

Hurtigt viste det sig også, at folk lærte at værdsætte at kunne gå stille og roligt rundt og se på varerne og priserne. Derfor var prisskiltningen en meget væsentlig ting.

Og impuls købene øgedes fra næsten ingenting til en faktor, man kunne indregne fra start. Chokoladedisken anbragt fristende lige ved kasseapparatet, de nye dybfrostvarer, samt vin stod for størstedelen af impuls købene.

Ved julesalget samme år kunne far konstatere en 60% øget omsætning i forhold til året før, vel at mærke med det samme personale.

BILLEDE: den nye selvbetjeningsbutik indvendig.

I et interview i Handelsbladet i juli 1965 har far kun én ting at klage over: at det ikke havde været muligt at skaffe nogle parkeringspladser! Bare ti pladser ville have gjort underværker. ”*Selv om vi gang på gang fortæller kunderne, at de er velkomne til at parkere på tømmerpladsen bagved, benytter ingen sig af det – øjensynligt er de 100 m. gangafstand for meget*”, beklager far sig.

Det var jo i de år, privatbilismen for alvor bredte sig. Manglen på P-pladser har forfulgt Rønde lige siden...

Korn og foderstof

Pladsmanglen blev hurtigt igen en realitet. På trods af, at hele salget af tømmer og bygningsmaterialer var flyttet om til den nye tømmerlade på Birkevej allerede i 1960. Der måtte træffes nye beslutninger. Og da far kunne se, at yderligere udvidelser på grunden var umulig, besluttede han sig for at sælge korn- og foderstofafdelingen og derved skaffe plads til udvidelse af de øvrige varer.

1968 blev korn- og foderstofafdelingen solgt til KFK. Bag beslutningen lå også den realitet, at fortsat handel med korn- og foderstoffer ville kræve store investeringer i nye maskiner – selv om der få år forinden var investeret i ny blandingsmaskine til svinefoder og en ny kornelevator. Tidens krav var øget specialisering, og tiden var ved at løbe fra den gamle tids blandede landhandel,

der kunne levere alt. Det havde far forstået både ved tømmerhandelens udflytning og ved etableringen af den særlige isenkram-afdeling.

Da korn og foderstoffer forsvandt, gav det plads til nye udvidelser. Der blev plads til både en udvidelse af isenkramafdelingen og øget lagerplads. Men en udvidelse af tømmerhandelen trængte sig også på, og den var knap så enkel.

Ny tømmerhandel og byggemarked

Jeg bestyrede som tidligere nævnt tømmerhandelen på Birkevej fra 1968. Allerede et par år senere måtte far og jeg diskutere, hvordan vi fik skaffet øget plads. Dels havde vi fået en rigtig god omsætning, dels var tiden også præget af et voldsomt parcelhusbyggeri, så handelen med bygningsmaterialer – også til private - steg år for år.

Det stod os hurtigt klar, at en udvidelse på stedet ikke var mulig. Vi skulle finde et helt nyt sted til tømmerhandelen, og den skulle udvides med et særligt byggemarked, hvor også den almindelige ”gør-det-selv”-kunde kunne finde, hvad han manglede.

Vi overvejede først et areal ud mod Bjødstrup, ved den nuværende Skødstrup Trædrejeri, men det var ikke en optimal beliggenhed. Da ejendomshandler Kjærulf Møller gjorde os opmærksom på, at Johs. Olsen ude på Århusvej ville sælge, var der derimod ikke noget at betænke sig på, og vi fik hurtigt handlet.

Men en tid efter blev vi indkaldt til et møde med kommunen og fik at vide, at kommunen havde brug for arealet til skoleudvidelse. I stedet tilbød de os et industriareal ved Åkærvej. Hvis vi ikke var interesseret, ville kommunen ekspropriere vores nyerhvervede areal.

Enden blev, at vi solgte vores areal til kommunen og i stedet byggede en helt ny tømmerhandel på Åkærvej. Indvielsen fandt sted 2. oktober 1972.

Den nye tømmerhandel var et stort nybyggeri på 1800 m². En voldsom pladsforøgelse i forhold til de 400 m² på Birkevej.

Den gamle trælade på Birkevej blev flyttet ned på Åkærvej og kom til at huse et nyt byggemarked. Det blev gjort af økonomiske grunde. Far mente, der var penge at spare ved det, men virkeligheden blev nok en anden. For dels var flytningen i sig selv ikke gratis, dels, og hvad værre er, så kom bygningen til at koste os rigtig meget i vedligehold i årene derefter. Den var utæt og ustabil, uden toiletforhold, så der måtte bygges toiletter og indlægges nyt loft, både af hensyn til varmen og stabiliteten. Og helt godt blev det alligevel aldrig, selv om det egentlig var en charmerende bygning.

Til gengæld var den nye tømmerhandel en fantastisk bygning, fleksibel på grund af det helt åbne hovedareal.

BILLEDE: den nye tømmerhandel, byggemarkedet, hele komplekset med bilbørs.

Far udtog en grund til sig selv og mor fra det gamle tømmerareal og opførte her en ny og tidssvarende villa med adressen Østre Fasanvej 22.

Efter at vi havde opført den nye tømmerhandel på Åkærvej, blev den tomme plads mellem Birkevej og Østre Fasanvej (i dag stadigvæk kaldt "Tømmerpladsen") solgt til murermester Børge Widahl, som bebyggede arealet med rækkehusene Birkevej 21 – 29 og 31 A og B, samt Østre Fasanvej 20 A – F. Jeg havde selv bygget hus på Akelejevej 2 i 1968. Da jeg blev gift med Ellen Margrethe og vi fik brug for mere plads, købte vi nabogrunden nr. 4 og byggede den villa, som vi stadigvæk bor i.

BILLEDE: Den gamle tømmerplads, i dag rækkehuse, billedtekst:

Den tidligere tømmerplads mellem Birkevej og Østre Fasanvej er i dag bebygget med rækkehuse, her fotograferet fra Østre Fasanvej i oktober 2012, foto VFH.

Ulykken

Far havde et alvorligt hjerteanfald i 1969, men kom over det. I begyndelsen af 1970'erne stod han i sine allermest virksomme år. Men den 13. marts 1973 skulle det få en brat ende.

Den dag var far i færd med at rydde op på det gamle kornloft. Nogle brædder og papkasser skulle smides ud og læsses i en lastvogn, der stod neden under.

Da han ville losse nogle gamle brædder ud over kanten og ned i vognen, greb et søm i en af brædderne fat i hans bukseben, og han blev trukket med i faldet. Han landede på sidekanten af lastbilens lad nedenunder og faldt derfra ned mellem muren og lastbilen. Det var så voldsomt, at han brækkede ryggen og blev lam i underkroppen resten af livet.

Han blev kørt på Kommunehospitalet i Århus og derfra overført til neurokirurgisk afdeling. Siden blev det til sygehusophold forskellige steder, indtil han fik plads på Amtssplejehjemmet i Hornslet, og det var her, han omkring 1980 skrev sine erindringer, som jeg har gjort flittigt brug af i det foregående. To år senere døde han, 74 år gammel.

Med ulykken måtte vi afvikle købmandsforretningen. Forretningen ophørte, og bygningerne blev solgt til Rønde og Omegns Sparekasse, der også er i bygningerne i dag. Sparekassen havde indtil da været i bygningen lige over for os, i en bygning, der nu er nedrevet og som lå på Hovedgaden 20, hvor nu Danske Bank er.

Oplæring

Den væsentligste baggrund for, at jeg kunne overtage driften af tømmerhandelen efter at Jørgen Jørgensen havde etableret egen virksomhed i Ebeltoft, var helt givet min opvækst i købmandsbutikken i Rønde.

Jeg fik præliminæreksamen fra Rønde Kursus i 1956 og hjalp derefter til i butikken et års tid. Præcis på min 17-års fødselsdag meddelte far, at han havde fundet en rigtig god læreplads til mig – det var hos I. P. Meldgaard i Hasselager. Her var der både isenkram, trælast og korn og foderstoffer, så det var en tro kopi af vores virksomhed i Rønde. Vi havde aldrig diskuteret det, men det lå bare i luften, at jeg engang skulle overtage virksomheden i Rønde, så far var meget opsat på at skaffe mig den rigtige ballast til at kunne gøre det.

Jeg glemmer aldrig fars afskedsord, da jeg forlod barndomshjemmet: ”Husk nu: gør din pligt – og lidt til!” Det var den læresætning, han selv havde levet efter hele livet.

Det var en hård læreplads i Hasselager, men også et sted, hvor man virkelig lærte noget. Her var jeg i lære i 2½ år, og derefter var jeg soldat i 16 måneder.

Så var jeg igen hjemme og hjælpe til nogle få måneder, men derefter tog jeg i 1961 til England, på den danske købmandsskole i London. Meningen var naturligvis også at lære noget sprog.

Efter tre måneder på skolen, hvor vi oplevede at have besøg af udenrigsminister Jens Otto Krag (den senere statsminister), var jeg et halvt års tid i et supermarked i London.

Efter endnu et lille ophold hjemme kom jeg derefter til firmaet Andreas Hansen i Hamborg. Jeg skulle være begyndt i januar 1962, men den store oversvømmelseskatastrofe i området betød, at min rejse måtte udskydes til april. Bagefter var jeg tre måneder på købmandsskole i Bremen. Far mente, det var vigtigt at få lært noget sprog – noget, han selv manglede.

I 1964 kom jeg til et savværk i Karlstad i Sverige, og derefter på Iggesund Bruk 500 km. nord for Stockholm. Under opholdet i Sverige fik jeg købt mig en pragtfuld bil, en Opel

Kaptajn årgang 1959, der kostede den nette formue af 1800 svenske kroner. Den fik jeg rigtig meget glæde af.

I 1966 var jeg et halvt års tid ansat i en virksomhed med isenkram, trælast og korn og foderstoffer i København, men jeg måtte konstatere, at den københavnske mentalitet ikke var noget for mig. Når det var fyraften, forlod man sit arbejde på klokkeslettet, uanset om man var midt i noget. Jeg var vant til, at man gjorde sine ting færdig. Så jeg kom i stedet til ”Ålborg Træ- og Finérhandel”, og det passede mig meget bedre. Men her var jeg i mindre end et år, før far ønskede mig hjem i 1967 for at overtage driften af tømmerhandelen året efter.

Familie

Jeg havde truffet Ellen Margrethe under mit ophold i Ålborg, og vi holdt sammen også efter at jeg var flyttet hjem til Rønne og besluttede at gifte os i 1969. Vi byggede derefter vores nuværende hus Akelejevej 4. Det ligger på den allersydligste del af den jord, far havde købt af Knud Knudsen omkring 1960.

Vi har tre børn. Kitty, Dan og Bente. De har alle slået sig ned i lokalområdet.

Ellen Margrethe har stort set i hele perioden hjulpet til i virksomhedens bogholderi og været en meget stor støtte for mig. Virksomheden har lige som i mine forældres tid været et ægte familieforetagende.

Tømmerhandel og Byggemarked

Tømmerhandelen og byggemarkedet på Åkærvej måtte vi udvide i flere omgange. Det er klart, at en sådan virksomhed er meget afhængig af konjunkturerne i byggebranchen, og der har bestemt været både op- og nedture. Men hovedlinjen har været fremgang, ikke mindst for byggemarkedet, der har stået for en større og større andel af omsætningen. Og som Ellen Margrethe siger: ”Kedeligt har det aldrig været!”

En af de fejl, der blev begået fra starten, var at vi ikke byggede tømmerhandel og byggemarked sammen. Når de ligger adskilt, om det så kun er de få meter, vi taler om her, så udvikler der sig forskellige kulturer. Trælasten har altid følt sig lidt hævet over ”kræmmerne” i byggemarkedet, og det fremmer ikke forståelsen og samarbejdet mellem afdelingerne. Stark har derfor gjort det helt rigtige, efter at de havde overtaget i 2001, ved at bygge de to afdelinger sammen til en enhed.

Jeg er ikke i tvivl om, at vi kunne have fået store problemer, hvis vi ikke havde fået afviklet inden finanskrisen i 2007-08. På den anden side ville vores virksomhed være mindre sårbar end så mange andre, fordi vi var en lille virksomhed med en forholdsvis stor del af salget til private. For at kunne konkurrere på markedet fremover skal man have et langt større volumen, og det er det, Dansk Trælast / Stark har, så salget til dem følger et eller andet sted en nødvendighedens lov, som man ser inden for alle brancher.

Jubilæum og afvikling

Vi har altid regnet virksomhedens start fra den dag, hvor far etablerede sin egen købmandsbutik på Hovedgaden 1. maj 1936.

50-års jubilæet blev fejret i 1986. Samme år udvidede vi med en afdeling for farve og tapeter.

Det sidste store jubilæum, vi holdt, var 60-års jubilæet i 1996. Da var der både gode tilbud og gris på grillen og fest for personalet. Vi havde i de sidste år hen ved 12 medarbejdere ansat.

BILLEDE: det samlede personale ved jubilæet i 1996.

I 2001 fyldte jeg 62 år og fandt tiden inde til at gå på pension. Samtidig var det klart, at udviklingen inden for branchen gik mod større enheder. Det var derfor en meget stor lettelse for os, at Dansk Trælast med Stark-kæden var interesseret i at købe, og at vi kunne blive enige om vilkårene ved handelen. De havde været interesseret allerede nogle år tidligere, men da ønskede jeg ikke at sælge.

Det har glædet mig meget, at Stark ved købet af nabogrunden af entreprenør Ib Abraham og en større om- og tilbygning har tilkendegivet, at tømmerhandelen med dens centrale beliggenhed på Djursland vil blive videreført af Stark-koncernen.

BILLEDE: salget til Dansk Trælast, Stark.

BILLEDE: Stark i dag, foto VFH.

■

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til "Folk og Liv 2012", Boggalleriet Rønne 2012. Her kan artiklen læses i sin helhed med illustrationer.